

FRIHETSKÄMPEN RUDOLF ROCKER

Av Helmut Rüdiger

Rudolf Rocker, som 1958 dog i New York, blev känd i många länder genom sin intensiva, starkt personligt präglade frihetlig-socialistiska verksamhet i skilda internationella sammanhang. Under årtiondena före första världskriget framträdde han som uppfostrare och facklig ledare för de östjudiska skräddarna i England. Genom talrika representanter för denna folkgrupp, som vandrade vidare till Amerika, delvis också till olika europeiska länder, spreds Rockers personliga inflytande och hans läror främst till Frankrike, Förenta staterna, Kanada och Argentina, där hans lärjungar och deras efterkommande bildat frihetliga grupper eller nått fackligt inflytande.

En ny etapp av Rockers arbete för de frihetliga idéerna började efter första världskrigets slut — i Tyskland, men även under denna period blev verkningarna helt internationella. Han var den drivande kraften bland de syndikalister, som motsatte sig den kommunistiska Röda fackförenings-internationalen, och grundade en egen, revolutionär-syndikalistisk international. För denna international utarbetade Rocker 1923 års principförklaring och utformade därigenom teorin för en rörelse, som åtminstone på 20-talet påverkade större revolutionära arbetargrupper på den europeiska kontinenten och i flera latinamerikanska länder, och framförallt till inbördeskriget i Spanien.

Sedan kan man tala om en tredje etapp i Rudolf Rockers utveckling efter andra världskriget. Hans klart humanistiska livsuppfattning — som alltid betonats av honom — fann sitt mest fulländade uttryck i två även i Sverige publicerade böcker: den stora biografin över vännen Max Nettlau (Ett liv för friheten) och den korta, men innehållsrika skriften Arvet från enväldet, Rockers avslutande vidräkning med totalismen och 1800-talets auktoritära socialism, som i många avseenden på ett ödesdigert sätt påverkat både bolsjevism och nazi-fascism.

I Nettlaubiografin identifierar sig Rudolf Rocker helt med Nettlaus allmänmänskliga syn på socialismen. Redan tidi-

gare — inte minst i huvudverket Nationalism och kultur — tog även Rocker mycket bestämt avstånd ifrån varje form av marxistisk klassmentalitet och från idén om proletariats s. k. historiska mission som bildade en av grundvalarna för utvecklingen mot den bolsjevikiska totalismen. Rocker själv började som arbetare och ägnade nästan hela sin energi åt arbetarrörelsen. Men han opererade aldrig med stela klassbegrepp utan appellerade till människorna. Han tänkte som Gustav Landauer: inte proletariats diktatur utan proletariats avskaffande är socialismens mål. Rockers intellektuella utveckling efter andra världskriget fann uttryck inte endast i böcker utan i högre grad än förr även i hans brevväxling, som förtjänade att publiceras för att ge en bild av hans slutgiltiga utveckling.

Den store internationalisten Rocker, den icke-judiske arbetarpojken, som blev en framstående judisk ledare, den sedan tre årtionden tillbaka internationellt ryktbare anarkosyndikalisten, mannen som gjorde kampen mot nationalismen och den nationella staten till huvudinnehållet i sitt liv, var samtidigt, som holländaren Albert de Jong framhållit, en typisk och hundra procentig tysk, närmare bestämt en sydvästtysk med anknytning till hemtraktens goda demokratiska traditioner från 1848 års revolution. Minnet av och dyrkan för de tyska "männen från år 48" ingick som en väsentlig beståndsdel i Rudolf Rockers känslor och tankar. I ett av sina brev berättar han hur kamrater från alla länder som uppvaktade honom vid en av hans sista födelsedagar, i hans hem i Crompond sjöng gamla ryska, polska, judiska och franska revolutionsvisor. Då sjöng han själv en visa på hessisk dialekt, som handlar om en revolutionär borgmästare från 1848.

I sina minnen, som utkom i Buenos Aires 1948, skildrar Rudolf Rocker födelsestaden Mainz i det inledande kapitlet. Scenen är förlagd till 1919 — d. v. s. återkomsten från exilen, som varat i 26 år. Han går hand i hand med Milly, hustrun han fann i den östjudiska londonkretsen, och visar staden för henne.

Rudolf Rocker föddes 1873 i Münstergasse (nuvarande Bihldistrasse) i Mainz. Hans far, som var gravör, dog tidigt. Sonen fick sina djupaste andliga intryck från en morbror, som berättade för honom om de tyska revolutionärerna

Robert Blum och Friedrich Heckert, om radikala diktare som Jean Paul och Heine, Freiligrath och Herwegh. Den föräldralöse pojken placerades i ett barnhus, där han snart utvecklades till en liten rebell. Men — och detta är avgörande för Rocker: en rebell utan bitterhet och hat, en revolutionär fylld av godhet och längtan efter harmoni. På barnhuset mötte han förresten också en man som upptäckte den ostyrige pojkens verkliga egenskaper — en katolsk präst som skänkte honom förståelse, visade honom vägen till litteraturen. Efter många konflikter fick den unge Rudolf äntligen i enlighet med sina egna innersta önsningar lära ett yrke, som betydde kontakt med böckernas värld: han blev bokbindare.

Hans mästare, som var socialdemokrat, blev något av en far för honom. Rocker fick kontakter med socialdemokratin, men blev aldrig hemmastadd i partiet. En ungersk bokbindargesäll vid namn Kovacz gav honom några exemplar av Johann Mosts illegalt i Tyskland insmugglade tidning *Freiheit*. Här upptäckte den unge Rocker, att det fanns socialister som appellerade till det individuella initiativet, på ett för den tiden typiskt revolutionärt sätt. Dessa idéer tilltalade den unge lärningen, och han blev anarkist.

Frihetstanken var alltid det väsentliga för Rudolf Rocker. Hans andra ledande idé, oppositionen mot den nationella staten, framträdde också mycket tidigt. I bokbindarverkstaden förklarade den unge lärningen en vacker dag för sin faderlige vän, att Elsass-Lothringens annektering genom Tyskland var en olycka för Europa, och att det var helt likgiltigt om invånarna i dessa trakter var franska undersåtar eller tyska. Så fick man inte tala som god tysk, ansåg läromästaren. Men den unge Rocker hade funnit sitt livs melodi: antinationalismen, europatanken, kosmopolitismen.

Även i Tyskland vann Rudolf Rocker senare, på 20-talet, talrika vänner och anhängare. Hans idéer påverkade även i viss mån det tyska kulturlivet. Ett exempel på det finner man i minnena vilka den tyske skådespelaren Alexander Granach som emigrant under andra världskriget publicerade i New York. Granach var galizisk jude och kom till Berlin före första världskriget. Han berättar, hur han i den tyska huvudstaden anslöt sig till en judisk grupp som kallade sig "Arbeiterfraind" — "efter en på den tiden i London utkom-

mande tidning med samma namn, som på jiddisch utgavs av den rhenländske icke-juden Rudolf Rocker". I tidningens litterära bilaga hittade den unge Granach till jiddisch översatta stora europeiska diktverk, som han reciterade i berlingruppen. Så började hans bana som skådespelare. Först på 20-talet, när Granach redan tillhörde de stora stjärnorna på Berlins teaterhimmel, träffade han Rocker.

I sitt andra exil efter de bruna barbarernas uppstigande till makten ägnade Rocker en stor del av sin energi kampen mot nazismen och de specifikt tyska nationalistiska traditionerna. Dock aldrig utan att försöka anknyta till det goda i de frihetliga och humanistiska tyska krafterna i det egna hemlandets historia som han kände väl till. Han fick inte återvända till Tyskland, men gjorde efter kriget en stor ansträngning för att delta i den tyska idédebatten. Fjärran från hemstaden, "Det gyllene Mainz", mindes han också med vemod de platser där han under uppväxttiden i anknytning till hemtraktens revolutionära minnen utbildade sina frihetliga grundidéer. Kort efter 80-årsdagen skrev han i ett brev om sin hemstad:

"Säkert har den gamla stadens karaktär starkt påverkat min grundläggande andliga utveckling. Sådana gamla städer är som en dräkt, där man är förtrogen med varje veck. Jag kände detta djupt i mitt hjärta, när jag efter kriget fick meddelande om att hela gamla staden i Mainz förstörts på en enda eftermiddag, när 35.000 människor dödades på en gång. Endast den gamla katedralen, Gutenbergmonumentet och torgbrunnen från 1000-talet förskonades. Jag kände mig sårad djupt i min själ, och för första gången blev jag helt medveten om, hur djupt jag var förbunden med denna gamla stad."

Som Gutenberg, skulle också Rudolf Rocker förtjäna ett monument i sin hemstad, trots att, eller just därför att han varit en ovanlig, en icke-konformistisk mainzbo. Så långt har utvecklingen inte hunnit än. Ändå — tiderna har förändrats. I januari 1957 infördes i den av borgmästaren utgivna officiella månadstidningen *Das Neue Mainz* en minnesartikel av undertecknad under rubriken *Ein internationaler Anarchist aus Mainz*, där Rudolf Rocker för de nutida medborgarna i sin hemstad presenterades som en framstående tysk antinationalist och kosmopolit. Något sådant hade varit fullständigt otänkbart på 20-talet.